

У підлітків, які перебувають у стані помірної депресії, на фоні пригнічення функції самореалізації виникає симптом нездоланності труднощів і перешкод, психологічний зміст якого полягає у гіпертрофії життєвого значення труднощів і перешкод, а також параметрів ресурсів, необхідних для їх подолання. Життя у сприйнятті підлітка з помірною формою депресивного розладу здається суцільним негативом, а сам він через гіпертрофію цього негативу і своєї вини у його створенні – оточеним кільцем нерозв'язних проблем.

Важка форма депресії характеризується глибокою деформацією та регресією функцій системи особистісної саморегуляції, зниженням чи втратою їх продуктивності. Пригнічення функції самореалізації проявляється передусім в паралічі мотивації і бажань. Підлітки втрачають інтерес до навчання, спілкування, розваг, що неодмінно веде за собою значне послаблення соціальної активності та різке погіршення шкільної успішності.

Критерії розрізнення форм депресії є недостатньо чіткими, це ускладнює процес постановки діагнозу. Труднощі у розпізнаванні депресивних станів зумовлюються ще й тим, що майже всі психічні і соматичні прояви, котрі діагностуються в рамках депресії, нерідко супроводжують й інші хворобливі стани. Розпізнати депресію у підлітків значно складніше, ніж у дорослих людей. Складність діагностики підліткових депресій зумовлюється специфікою даного віку і тим, що їх прояви часто носять атиповий, поліморфний характер.

Отже, на основі аналізу результатів дослідження ми розробили та описали модель особистісної симптоматики психогенних депресивних розладів у підлітків. Дана модель ґрунтується на ідеї про те, що в основі виникнення підліткової депресії лежить система внутрішньо-психологічних умов, які зумовлюють механізми та особистісну симптоматику її розгортання: деформації і дисбаланс системи особистісної саморегуляції – знижена або блокована продуктивність функції ставлення до себе, самозахисту, самовираження, самоуправління, самореалізації (знижена самооцінка, нонвалідні тенденції у ставленні до себе; дисбаланс функцій самозахисту і самовираження); деформації підсистеми особистісної значущості і особистісної сенситивності – продукування гіпертрофованих образів впливу та їх особистісної значущості, протекційні очікування щодо деструктивних впливів; трансформації особистісного значення впливу у деструктивне, суб'єктивне продукування віртуального депресивного середовища; низька "Я"-толерантність до деструктивних впливів як інтегральне вираження внутрішньо-

особистісних передумов та умов розвитку депресивних розладів.

Аналіз результатів наукових досліджень депресивних розладів у підлітків свідчить про те, що незалежно від особливостей їх виникнення і перебігу, сферою, яка при цьому неминуче зазнає ураження, є особистість, зокрема система особистісної саморегуляції. Питома вага особистісних чинників у депресогенезі є такою значною, що визначення депресії як особистісного розладу не виглядає перебільшенням.

Список використаних джерел

1. Ефремов В.С. Основы суицидологии / В.С. Ефремов. – СПб.: Диалект, 2004. – 480 с.
2. Мак-Каллоу Дж. Лечение хронической депрессии / Дж. Мак-Каллоу; перев. с англ. Н. Алексеевой, О. Исаковой. – СПб.: Речь, 2003. – 368 с.

The article is devoted the problem of the depressed disorders for the teens. The analysis of personality symptoms of adolescent's depression is represented in the article.

Key words: depression, puberty's period, personality, personality development, personality symptom.

Отримано: 25.02.2010

УДК 37.015.31:17.022.1

Н.М.Білоусова

Вивчення психологічних чинників розвитку почуття власної гідності у молодших школярів

У статті розкриваються науково-теоретичні основи дослідження психологічних чинників розвитку почуття власної гідності у молодших школярів.

Ключові слова: психологічні чинники, почуття власної гідності, емоційно-ціннісне самоставлення, самоповага, самооцінка, самоприйняття, молодший школяр.

В статті розглядаються науково-теоретичні основи дослідження психологічних факторів розвитку почуття власної гідності у молодших школярів.

Ключевые слова: психологічні фактори, почуття власної гідності, емоційно-ціннісне ставлення, самооцінювання, самооцінка, самоприйняття, молодший школяр.

Постановка проблеми

В умовах гуманізації освіти психолого-педагогічна наука продовжує пошук нових шляхів розвитку і виховання підростаючої особистості, здатної відстоювати власну позицію, діяти самостійно і відповідально. Сучасне виховання на основі особистісно орієнтованого підходу ґрунтується на визнанні самоцінності особистості, її духовності та суверенності. Його метою є розвиток людини як неповторної особистості, творця самої себе і свого життя. Орієнтація на формування особистості, якій притаманні такі морально-духовні якості, як почуття власної гідності, прагнення служити людям, почуття порядності, відповідальності, справедливості, на нашу думку, є умовою розвитку особи, що має самостійну громадянську позицію.

Питання морального розвитку особистості особливо стає актуальним в молодшому шкільному віці, оскільки цей вік вважається чутливим до розвитку моральних почуттів, на що вказували Л.Кольберг, Е.Еріксон, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, В.С.Мухіна, А.В.Петровський, Д.І.Фельдштейн, Д.Б.Ельконін та інші дослідники.

Аналіз джерел. У психології феномен почуття власної гідності вивчається в контексті розгляду низки проблем: самоставлення (І.Д.Бех, О.М.Колишко, С.Р.Пантілеев, К.Роджерс, С.Л.Рубінштейн, Н.І.Сарджвеладзе); глобальної самооцінки (А.Бандура, М.Вагнер, У.Джеймс, О.П.Колеснік, Д.Макдавел, М.Якобі); самоповаги (І.Д.Бех, І.С.Кон, Ч.Х.Кулі, В.Г.Маралов, В.П.Савел'єв, В.Ф.Сафін); сили Я (Ф.В.Бассін, І.С.Кон, В.М.Куніцина); моральної самосвідомості (І.С.Булах, І.С.Кон, В.А.Малахов, В.В.Столін).

Представники зарубіжної психології розглядали окремі аспекти почуття власної гідності, зокрема, в межах теорії "дзеркального Я" (Ч.Х.Кулі), як характеристику зрілої особистості і поняття "пропріум" (Г.У.Олшпорт), в межах концепції ієрархії потреб особистості (А.Маслоу), як прийняття себе особистістю (К.Роджерс), як самоставлення особистості (Дж.Хетті), природу гідної поведінки особистості (Дж.Каган), як самоцінність особистості (М.Якобі), характеристику людини з почуттям власної гідності, критерії почуття власної гідності (Т.Шибутані), як афектні самооцінки (Д.Капрара та Д.Сервон).

У працях психологів ближнього зарубіжжя в прямій постановці деякі аспекти проблеми психологічної сутності феномена почуття власної гідності висвітлюються в працях О.В.Брушлинського, Ю.Є.Зайцевої, Т.В.Коротковських, В.С.Мухіної, В.І.Слободчикова та Є.І.Ісаєва, В.В.Століна.

Вітчизняні вчені (І.Д.Бех, І.С.Булах, Н.О.Яцюк) в своїх дослідженнях торкаються деяких аспектів почуття власної гідності і розглядають його як вид самоставлення, повагу до себе, провідне моральне самопочуття, пов'язане з оцінкою своїх здібностей та можливостей як таких, що допомагають людині долати власні вади та об'єктивні перешкоди задля досягнень моральних цілей.

Проведений нами науково-теоретичний аналіз літератури показує, що досліджень, які були присвячені вивченню психологічних чинників розвитку почуття власної гідності у молодших школярів, здійснено не було, тоді як знання про них є важливими для спрямування процесу морального розвитку особистості в цьому віці. Отже, виникає необхідність вивчення психологічних чинників розвитку почуття власної гідності у молодших школярів не як супутніх та побіжних до інших проблем, а як самостійного явища.

Мета даної статті – розкрити науково-теоретичні основи дослідження психологічних чинників розвитку почуття власної гідності у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу

Аналіз наукових праць засвідчує, що почуття власної гідності часто розглядається як вид самоставлення (І.Д.Бех, П.А.Кравченко), моральна чеснота (В.П.Савел'єв), моральна цінність людини, позитивна якість (М.Ф.Юрій), феномен самосвідомості (В.В.Столін) і конкретизується як феномен саме моральної самосвідомості (І.С.Булах, Ф.В.Кадол, І.С.Кон, В.А.Малахов), як складне інтегративне особистісне утворення (Ф.В.Кадол, Т.В.Коротковських, О.В.Шишмакова), як емоційно-оцінне ставлення (Н.Г.Ємузова), особистісна диспозиція (Ю.Є.Зайцева).

Проведений нами науково-теоретичний аналіз різних наукових джерел (філософських, психологічних, педагогічних) дає нам можливість розглядати почуття власної гідності як феномен моральної самосвідомості.

Структура моральної самосвідомості була обґрунтована й досліджена багатьма психологами (Л.І.Божович, М.Й.Боришевський, І.С.Булах, І.С.Кон, Р.В.Павелків) і визначена як єдність когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів.

До основних елементів когнітивного компоненту моральної самосвідомості дослідники відносять моральні знання, моральні

переконавання, моральну рефлексію; емоційно-ціннісного – моральні цінності, моральні почуття, моральну самооцінку; поведінкового – моральну саморегуляцію. Моральними почуттями психологи називають почуття справедливості, обов'язку, совісті, честі, гідності, щастя [7].

Моральні почуття в психології розглядаються як відображення ставлення індивіда до різних сторін соціального життя. Вони визначають особливості нормативно-ціннісних взаємин з іншими людьми (наприклад, почуття любові, ненависті, довіри, співчуття, ревності, жалю, заздрості), відображають ставлення до себе (почуття гордості, честі) і до своїх моральних поразок (почуття звинувачення, сорому, каяття) [17; 23].

В своєму дослідженні ми розглядаємо почуття власної гідності як емоційно-ціннісне самоставлення [2].

Емоційно-ціннісне ставлення до себе відображає ставлення людини до себе в цілому чи до окремих сторін своєї особистості, діяльності і т.п. й проявляється в самоповазі, почутті власної гідності, самооцінці та рівні домагань [6].

Вважається, що теоретичні основи розуміння поняття „емоційно-ціннісне самоставлення” як компонента самосвідомості були закладені І.І.Чесноковою. Дослідниця визначила даний феномен як специфічний вид емоційного переживання, в якому відображається власне ставлення особистості до того, що вона дізнається, розуміє, “відкриває” відносно самої себе [20].

С.Р.Пантілеєв виділив дві різні за семантичним змістом спільно функціонуючі підсистеми: оцінну й емоційно-ціннісну. У разі оцінки самоставлення визначається як самоповага, відчуття компетентності, відчуття ефективності. Емоційний вияв самоставлення позначається як аутосимпатія, почуття власної гідності, самоцінність, самоприйняття [15].

К.Роджерс складовими поняттями “ставлення до себе” називав самооцінку (оцінку себе як носія певних властивостей і достоїнств) і самоприйняття (схвалення себе як унікальної індивідуальності, котрій притаманні не лише достоїнства, але й слабкості та недоліки) [25].

І.С.Булах до позитивних почуттів самоставлення відносить самоінтерес, самоприйняття та аутосимпатію, які супроводжують осмислені переживання: впевненість у собі, особистісна гідність, самоповага і самодостатність [4].

Як показують результати наукових досліджень, часто почуття власної гідності пов'язується з самооцінкою. Так, А.Бандура стверджував, що широкий спектр поведінки людини регулюється за допомогою реакцій самооцінки, які виражаються у формі задо-

воленості – незадоволеності собою, гордості за свої успіхи – самокритики [24].

Т.Шибутані зауважував, що людина з почуттям власної гідності високо цінує себе [21].

П.А.Кравченко зазначав, що активність гідності може бути відображенням самооцінки, яка відбиває певне ставлення індивіда до самого себе, до своїх особистих якостей, своєї поведінки. На ґрунті морального усвідомлення себе формується еталон самооцінки та критерії життереалізації [9].

На думку М.Розенберга, самооцінка відображає ступінь розвитку в індивіда почуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до всього, що входить у сферу його Я. Дослідник робить висновок, що висока самооцінка – основа прийняття себе, а низька самооцінка передбачає самозаперечення, негативне ставлення до своєї особистості [26].

Л.В.Бороздіна вважає, що особистісний комфорт чи дискомфорт, самоприйняття, задоволеність собою є похідними від самооцінки [3].

Представлені дослідження дозволяють зробити висновок, що самоприйняття та самооцінка відображають ступінь розвитку емоційно-ціннісного самоставлення особистості і, відповідно, можуть вважатися складовими почуття власної гідності.

Продовжуючи пошук складових почуття власної гідності, ми звернулися до концепції ієрархії потреб особистості А.Маслоу, який виокремив: фізіологічні потреби, потреби в безпеці і захисті, в приналежності і любові, в самоповазі, в самоактуалізації, в особистому вдосконаленні. Описуючи потребу людини в самоповазі, вчений виділяв дві форми її прояву: потребу в самоповазі як таку (компетентність, впевненість, досягнення, незалежність, свобода) і потребу поваги з боку інших (престиж, визнання, репутація, статус, оцінка, прийняття). Задоволення потреби в самоповазі породжує відчуття впевненості в собі, усвідомлення своєї причетності до того, що відбувається і почуття власної гідності. Її фрустрація призводить до формування низької самооцінки, почуття неповноцінності, відчуття порожнечі, безглуздя існування, пасивності й залежності [13].

Схожу точку зору висловив В.Г.Маралов. Він зазначає, що самоповага переростає в людську гідність при нарощуванні і визріванні ціннісно-смислових констант. Це виявляється в задоволеності собою і прийнятті себе, позитивному ставленні до себе, узгодженості свого реального й ідеального “Я”, своїх домагань, успіху, усвідомленні власної гідності [12].

Д.Макдауел розглядав почуття власної гідності як “відчуття того, що ти є цілісним в душі, це можливість відчувати себе добре,

що ти сам собі подобаєшся; ти поважаєш себе, ти не соромишся того, як поводишся сам з собою. Це відчуття того, що з тобою все добре, що ти чистий, правильний, справжній. Це відчуття того, що ти достатньо хороший або вартий того, щоб люди прийняли тебе, любили тебе” [11, с.102].

Вищезазначене дає нам підставу виділити ще одну складову почуття власної гідності – самоповагу.

Отже, проведений нами теоретичний аналіз наукових джерел дозволяє зробити припущення, що складовими компонентами почуття власної гідності, як емоційно-ціннісного самоствавлення є самооцінка самоприйняття та самоповага.

М.Якобі розглядав самооцінку як відчуття власної цінності, самоповагу, усвідомлення того, як має діяти людина, якщо не хоче втратити свою людську гідність. При високій самооцінці у людини хороше, задовільне, “любляче” почуття до самої себе. Відповідно, від негативного оцінювання походять самоприниження і відчуття неповноцінності. Такі думки про самого себе пов’язані з оцінками значущих інших вже з раннього віку дитини [22].

В розумінні І.С.Кона, самооцінка виражає міру прийняття або неприйняття індивідом самого себе, позитивне чи негативне ставлення до себе, яке є похідним від поєднання окремих самооцінок [8].

Отже, людині з розвинутих почуттям власної гідності має бути притаманна адекватна самооцінка. Це дозволить індивіду бути впевненим в собі, не переоцінювати і не недооцінювати власні достоїнства, толерантно ставитися до думок інших, не вбачати в кожній напруженій ситуації несправедливе ставлення до себе чи зазіхання на свою гідність.

Прийняття себе характеризують як визнання себе; схвалення себе; самоінтерес; безумовну любов до себе такого, який ти є; ставлення до себе як до особистості, гідної поваги та здатної до самостійного вибору; віру в себе і свої можливості; довіру до власної природи, організму (С.Л.Братченко, М.Р.Миронова, К.Роджерс, Н.І.Сарджвеладзе).

Самоприйняття виникає на основі знань людини про себе, детального аналізу своїх сильних і слабких якостей, їх оцінки та позитивного емоційного ставлення навіть до тих рис характеру, які людина відносить до слабких [12].

Отже, людині з почуттям власної гідності, на нашу думку, має бути притаманне безумовне самоприйняття як позитивне ставлення до себе, безумовне прийняття себе таким, яким ти є при збереженій критичності.

Важливою якістю самоствавлення особистості є самоповага як ціннісне судження про себе. Вона формується на основі ставлення до особистості оточуючих. Важливим у формуванні самоповаги, як основи почуття власної гідності, на думку К.О.Островської, є ціннісне ставлення до дійсності, що обумовлене становленням ціннісних орієнтацій дитини [14].

Почуття самоповаги визначають як гордість за власні досягнення (Г.Оллпорт); цілісне чуттєве ставлення до себе, до власних особливостей, вмінь (К.Блага, М.Шебек); особисте ціннісне судження, що виражається в установках індивіда до себе (схваленні або несхваленні), котрі вказують, якою мірою індивід вважає себе здібним, значущим, таким, що досягає успіху і є гідним (І.С.Кон); як властивість особистості, що характеризується відносно стійким, позитивно забарвленим ставленням до себе, акумулюючим узагальнені переживання своєї цінності для значущих людей та усвідомлення своїх чеснот (Н.М.Дятленко).

В нашому дослідженні ми будемо орієнтуватися на визначення самоповаги як особистого ціннісного судження, усвідомлення власної значущості, гордість за себе та власні досягнення.

Таким чином, розвитку почуття власної гідності, яке ми в своєму дослідженні розглядаємо як емоційно-ціннісне самоствавлення, сприяють такі психологічні чинники, як адекватна самооцінка, безумовне самоприйняття та самоповага.

Молодший шкільний вік називається періодом інтенсивного формування моральних почуттів і переконань [7].

Одним з основних показників розвитку моральної свідомості в молодшому шкільному віці вважається виникнення рефлексії. Рефлексія є змістовною характеристикою суб’єктності молодшого школяра. Завдяки цьому процесу дитина розмірковує, розуміє, оцінює себе, навчається бачити себе очима іншої людини; оцінювати свою діяльність, розглядати власну поведінку з позиції соціальних норм як гідну чи негідну [1;16].

Ще одним з надбань цього віку, за І.Д.Бехом, є більш системний і диференційований процес індивідуалізації. Молодший школяр прагне виявити себе, виокремити своє “Я”, протиставити себе іншим, висловити власну позицію щодо інших людей, отримати від них визнання своєї самостійності, прагне рівноправної позиції з іншими. Це забезпечує розвиток у учнів нового рівня самоусвідомлення в суспільстві, соціально відповідального самовизначення та розвитку їх потенційних особистісних можливостей, що реалізуються в різних видах предметної діяльності. Дитина молодшого шкільного віку знає, що відрізняється від інших і переживає свою індивідуальність, прагнучи утвердитися серед дорослих й однолітків [1].

Базальною потребою цього віку Р.П.Єфимкіна називає повагу. Так, молодший школяр висловлює претензію на повагу, на ставлення до нього як до дорослого, на визнання його суверенітету [5]. Прагнення самоствердитися стимулює молодшого школяра до нормативної поведінки для підтвердження власної гідності з боку дорослих. Індивідуальна емоційна зацікавленість у тому, щоб бути гідним самоповаги й поваги оточуючих, зумовлює розуміння необхідності та емоційної потреби відповідати позитивному моральному еталону [1]. Але слід зауважити, що прагнення до самоствердження у молодших школярів ще не займає в їх мотивації поведінки такого місця, як у підлітків, але саме в цьому віці формуються впевненість чи невпевненість у собі, почуття власної цінності, тобто те, що буде визначати їхнє майбутнє самоствердження [18].

Дослідники вказують, що на час завершення початкової школи в учнів відбувається зростання самоповаги, впевненості у собі та самоприйняття [7].

Щодо самооцінки молодшого школяра, то однією з її особливостей в цьому віці є те, що вона “нормально завищена”. Проте в ході онтогенезу у дитини зростає критичність, вимогливість до себе, підвищується ступінь адекватного ставлення до себе, усвідомлення розбіжності свого реального й ідеального “Я” [19]. В цьому віці відбувається перехід від конкретно-ситуативної самооцінки (оцінки своїх дій, вчинків) до більш узагальненої, яка стає можливою завдяки рефлексії. Якщо самооцінка занижена чи низька, це часто призводить до почуття власної неповноцінності, безнадійності. Успішне навчання, усвідомлення власних здібностей та вмінь якісно виконувати різні завдання призводить до становлення почуття компетентності, яке також вважається новоутворенням молодшого шкільного віку. На думку І.Ю.Кулагіної, якщо це почуття не формується, то у дитини знижується самооцінка, виникає почуття неповноцінності [10].

Висновки

1. Почуття власної гідності належать до емоційно-ціннісного компонента в структурі моральної самосвідомості особистості.

2. Психологічними чинниками розвитку почуття власної гідності в молодшому шкільному віці, за нашим припущенням, можуть бути: становлення адекватної самооцінки, в основі якої лежать рефлексивні процеси розуміння дитиною, що вона собою являє, які якості, достоїнства та недоліки їй притаманні; безумовне самоприйняття – розуміння власної індивідуальності і значущості, прийняття своєї особистості з усіма проявами, приймаючи від-

повідальність за всі власні дії; високий рівень самоповаги, яка розвивається на основі позитивного образу „Я”, компетентності та успішності в діяльності.

Перспективою подальшого дослідження є емпіричне вивчення теоретично визначених психологічних чинників розвитку почуття власної гідності у молодших школярів; розроблення та впровадження психологічної програми та системи методичних заходів оптимізації розвитку почуття власної гідності у молодшому шкільному віці.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Білоусова Н. Розвиток почуття власної гідності у молодших школярів / Н.Білоусова // Початкова школа. – 2008. – № 5. – С.4-6.
3. Бороздина Л.В. Теоретико-експериментальное исследование самооценки: дис. ... доктора психологических наук: 19.00.01 “Общая психология, психология личности, история психологи” / Лидия Васильевна Бороздина. – М., 1999. – 413 с.
4. Булах І.С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків: Автореф. на здобуття наук. ступеня доктора психологічних наук: 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / І.С.Булах; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – К., 2004. – 42 с.
5. Ефимкіна Р.П. Детская психология: методические указания / Р.П.Ефимкіна. – М.-Новосибирск: Научно-учебный центр психологии НГУ, 1995. – 326 с.
6. Дубровина И.В. Психология: [учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений] / И.В.Дубровина, Е.Е.Данилова, А.М.Прихожан; Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Академия, 1999. – 464 с.
7. Житарюк В.І. Психологічні передумови розвитку моральності молодших школярів: дис... канд. псих. наук: 19.00.07 / Василь Іванович Житарюк. – 2008. – 180 с.
8. Кон И.С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / И.С.Кон. – М.: Политиздат, 1984. – 335 с.
9. Кравченко П.А. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття/ П.А.Кравченко // Філософські обрії. – 2003. – № 9. – С.168-177.

10. Кулагина И.Ю. Возрастная психология (Развитие ребенка от рождения до 17 лет): учебное пособие / И.Ю.Кулагина – М.: Изд-во УРАО, 1997. – 176 с.
11. Макдауэлл Д. Его Образ – мой образ / Д.Макдауэлл – М.: Новая жизнь, 1996. – С.102.
12. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития / В.Г.Маралов. – М.: Академия, 2002. – 251 с.
13. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / А.Г.Маслоу; пер. с англ. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
14. Островська К.О. Роль педагога у виборі ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку / К.О.Островська // Тези міжн. конф. “Людина у світі духовної культури”. – Київ, 2002. – Ч. 2. – С.31-33.
15. Пантилеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С.Р.Пантелеев. – М.: МГУ, 1991. – 108 с.
16. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: учебн. пособие для студентов / Н.Ф.Талызина – М.: Академия, 1998. – 288 с.
17. Титаренко А.И. Структура нравственного сознания. Опыт этико-философского исследования / А.И.Титаренко – М.: Мысль, 1974. – 278 с.
18. Трухін І.О. Основи шкільного виховання: навчальний посібник / І.О.Трухін, О.Т.Шпак – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
19. Холодкова О.Г. Предпосылки и генезис стремления к самосовершенствованию как компонента психологической культуры младших школьников: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ольга Геннадьевна Холодкова: Барнаул, 2000. – 164 с.
20. Чеснокова И.И. Проблемы самосознания в психологии / И.И.Чеснокова – М.: Наука, 1977. – 144 с.
21. Шибутани Т. Я-концепция и чувство собственного достоинства / Т.Шибутани // Самосознание и защитные механизмы личности. – Самара: “Бахра-М”, 2000. – С.220-232.
22. Якоби М. Стыд и истоки самоуважения / М.Якоби – М.: ИАП, 2001. – 256 с.
23. Якобсон П.М. Психология чувств / П.М.Якобсон. – М.: АПН, 1958. – 219 с.
24. Bandura A. Self-efficacy mechanism in human agency / A.Bandura // American Psychologist. – 1982. – №37. – P. 122-147.
25. Rogers C.R. A Theory of Therapy, Personality and Interpersonal Relationships, as Developed in the Client-centered Framework / C.R.Rogers // Koch S. Psychology: A Study of a Science. – Vol.3. – New York: McGraw-Hill, 1959. – P. 184-256.

26. Rosenberg M. Conceiving the self / M.Rosenberg – N.Y.: Basic Books, 1979. – 350 p.

The article describes the scientific and theoretical basis of the study of psychological factors in the development of self-esteem of the pupils.

Keywords: psychological factors, self-esteem, emotional and value self-appraisal, self-esteem, self-acceptance, the younger student.

Отримано: 14.03.2010

УДК 159.9.072.4

А.М. Большакова

Вікова динаміка показників особистісної реалізованості / потенційності

Досліджено вікову динаміку показників особистісної реалізованості / потенційності. Показано, що співвідношення особистісної реалізованості / потенційності є найбільш оптимальним у віці “акме”. Встановлено, що показники особистісної реалізованості починають значно збільшуватися із досягненням передпенсійного віку.

Ключові слова: особистісна реалізованість, особистісна потенційність, юність, зрілість, старість, акме.

Исследована возрастная динамика показателей личностной реализованности / потенциальности. Показано, что соотношение реализованности / потенциальности является наиболее оптимальным в возрасте “акме”. Установлено, что показатели личностной реализованности начинают значительно возрастать по достижении предпенсионного возраста.

Ключевые слова: личностная реализованность, личностная потенциальность, юность, зрелость, старость, акме.

Постановка проблеми

Одним з найактуальніших завдань сучасної психології визнається вивчення проблем самореалізації особистості. Започаткований у роботах А. Маслоу, К. Роджерса та ін. представників гуманістичної психології, цей напрям досить активно розвивається і сьогодні. В дослідженнях Абульханової К.О., Березинової Т.Н. (2001), Бетіної К.М. (2007), Бурої Л.В. (2002), Вахромова Є.Є. (2001, 2003), Галажинського Е.В. (2007), Зобова Р.О., Келасьева В.М. (2008), Коростильової Л.О. (2001, 2005), Муляра В.І. (1997), Одинцова В.В.